

Sosiaali- ja terveysministeriölle

Asia:

STM:n esitys translain uudistamisesta

STM:n esityksen ääneen lausuttuna tavoitteena on uudistaa sukupuolen *oikeudellista* vahvistamista koskevat säännökset siten, että vahvistamiselle asetetut edellytykset ovat sopusoinnussa sukupuolensa vahvistamista hakevan henkilön perus- ja ihmisoikeuksien kanssa. Esitys jää kuitenkin tältä osin täysin puutteelliseksi, ja menee suomalaisen lainsäädäntömallin mukaisesti sieltä, mistä aita on matalin: parannetaan ihmisten oikeuksia mahdollisimman vähän, vain sen verran mitä pakottavat kansainväliset vaatimukset edellyttävät. Ehdotetut parannukset ovat kannatettavia, mutta nostavat suomen ihmisoikeustilannetta ainoastaan ehdottomalle minimitasolle:

- Esityksen mukaan hedelmättömyysvaatimuksesta luovutaan sukupuolen juridisen vahvistamisen ehtona. Tämä olisi tärkeä uudistus.
- Naimattomuusvaatimuksen poistamisesta STM ehdottaa kahta mallia, joista vain malli B aidosti poistaa naimattomuusvaatimuksen. Vaihtoehto A on täysin näennäinen uudistus. Vaihtoehtoa B tulee ehdottomasti täydentää siten, että nykyisen lain mukaisesti avioliitosta luopumaan joutuneet pariskunnat voivat hakea avioliitto-statustaan takaisin taannehtivasti.
- Molemmat ehdotetut uudistukset liittyvät perheoikeuksiin ja vaativat välttämättä täydennyksekseen tavan korjata vanhemmuuteen liittyvät isä- ja äiti-merkinnät väestötietojärjestelmässä juridisen sukupuolen mukaisiksi. Tämä uudistus on välttämätöntä ottaa mukaan jo tähän uudistukseen, vaikka ministeriö päättäisi jättää muut uudistukset tulevaisuuteen. Esitys tällaisen mekanismin muodosta myöhemmin tässä lausunnossa.

Esityksestä puuttuu kokonaan seuraavien merkittävien ihmisoikeusrikkomusten ratkaiseminen:

- Esitys ei ehdota poistavaksi kolmea jäljelle jäävää ihmisoikeusnäkökulmasta ongelmallista vaatimusta: vaatimusta täysi-ikäisyydestä, vaatimusta (stereotyyppisen) sukupuolen roolissa elämistä ja vaatimusta lääketieteellisestä selvityksestä. Sateenkaariperheet ry mielestä sukupuolen juridisen vahvistamiselle ei saisi olla tällaisia nöyryyttäviä, tarpeettomia ja itsemääräämisoikeutta rajoittavia edellytyksiä, jotka kaikki on poistettu lainsäädännöstä jo esimerkiksi Tanskassa ja Argentiinassa. Näissä maissa henkilön juridinen sukupuoli vahvistetaan henkilön ilmoituksen perusteella (harkinta-ajan jälkeen). Tulee kiinnittää huomiota siihen, että tässä säädetään sukupuolen juridisen vahvistamisen edellytyksistä, ei esimerkiksi lääketieteellisten korjaushoitojen edellytyksistä.
- Translaissa tai muussa lainsäädännössä tulisi säätää yksinkertainen menettely intersukupuolisten henkilöiden juridisen sukupuolen korjaamiselle ilman nykyisenkaltaisia ehtoja. Intersukupuolisuus tila, joissa lapsen fyysinen kehitys sukupuoleen on ollut yksilöllistä ja lapsella ei ole selkeästi vain tytön tai vain pojan piirteitä.
- Translain lisäksi on huutava tarve uudistaa myös sukupuolen korjaushoitoja koskeva asetus ja hoitojärjestelmä; erityishuomiona alaikäisten pääsy hoitoihin.

Vanhemmuusmerkintöjen korjaaminen juridisen sukupuolen mukaisiksi

Suomen väestötietojärjestelmään merkitään tieto lapsen juridisen vanhemman henkilöstä, mutta myös tieto siitä onko hän lapsen 'äiti' vai 'isä'. Arkielämässä tämä erottelu on usein merkittävä lapsen ja vanhempien kokemusmaailmasta katsoen. Sen sijaan juridisena erotteluna se on tarpeeton. Olisi riittävää, että rekisterissä olisi tieto, että henkilö A on henkilön B 'vanhempi'. Tarvittaessa henkilön A omasta sukupuolimerkinnästä voisi päätellä onko hän lapsen äiti vai isä.

Koska oikeusministeriö ja hallitus ovat eduskunnan käsittelyssä olevan isyyslain uudistamisen yhteydessä kieltäytyneet poistamasta tätä keinotekoista ja tarpeetonta isä/äiti -dikotomiaa ja korvaamasta sitä vanhemman juridisella kategorialla, tulee välttämättömäksi säätää translaki niin, että nämä dikotomiset vanhemmuusmerkinnät voidaan transihmisten osalta korjata vastaamaan henkilön juridista sukupuolta. Vanhemman juridisen sukupuolen kanssa "vastakkaiset" vanhemmuusmerkinnät tuovat vanhemman trans-taustan esille sellaisissa väestörekisteritiedoissa, jotka ovat kaikkien saatavilla. Tämä altistaa sekä vanhemman että lapsen täysin turhaan syrjinnälle. Samoin ristiriitaiset sukupuolimerkinnät voivat aiheuttaa merkittäviä vaikeuksia kun lapsi matkustaa tai muuttaa vanhempansa kansainvälisten rajojen yli.

Sateenkaariperheet ry:n mielestä vanhemmuusmerkinnät on voitava korjata vanhemman vahvistetun sukupuolen mukaisiksi *kaikissa tilanteissa*, ja myös takautuvasti niiden lasten osalta, jotka ovat syntyneet ennen vanhemman juridisen sukupuolen korjaamista. *Kaikissa näissä tilanteissa lapsi ja vanhempi altistuvat yhtä lailla syrjinnälle ja juridisille haasteille.*

Sateenkaariperheet ry:n mukaan merkintää vanhemman sukupuolen mukaisesta kategoriasta (isä/äiti) ei voida pitää lapsen 'omaisuutena', johon tarvittaisiin lapsen lupaa, eikä ole kyseisen lapsen edun mukaista jättää merkintää korjaamatta.

Vanhemmuuteen liittyvien sukupuolimerkintöjen korjaaminen vanhemman juridisen sukupuolen mukaisiksi on yllä mainituista syistä kansainvälisen hlbtliikkeen tavoitteena, mukaan lukien eurooppalainen kattojärjestömme Transgender Europe. Useassa valtiossa nämä merkinnät osataan tehdä jo oikein.

Vanhemmuusmerkintöjen korjaaminen juridisen sukupuolen mukaisiksi voidaan mahdollistaa useilla erilaisilla lakiteknisillä ratkaisuilla. Sukupuolen juridisen korjaamisen jälkeen syntyvän lapsen osalta voitaisiin translaissa säätää, että väestörekisteriin kirjataan syntyvän lapsen vanhemman vanhemmuuskategoria (isä/äiti) vanhemman nykyisen, juridisen sukupuolen mukaisesti huolimatta siitä, mitä voimassa olevat isyys- ja äitiyslait asiasta säättävät.

Ennen vanhemman juridisen sukupuolen korjaamista syntyneen lapsen vanhemmuusmerkintöjen korjaaminen vanhemman juridisen sukupuolen mukaisiksi on astetta monimutkaisempi kysymys. Paras ratkaisu olisi sellainen, joka huomioisi perheiden omat toiveet. Voitaisiin esimerkiksi säätää, että perhe voi halutessaan hakea vanhemmuusmerkinnän korjaamista maistraatista. Jos asia jätettäisiin asianosaisten harkintaan, täytyisi ratkaista asianosaisten keskinäiset oikeudet. Lapsen puolesta hakemuksen voisivat tehdä huoltajat yhdessä. Vastoin 15-vuotiaan lapsen suostumusta merkinnän korjaamista ei voitaisi hakea. Täysi-ikäisen lapsen merkinnän korjaamisesta päättää lapsi itse. Tässä ratkaisussa voitaisiin antaa asianosaisille harkintavaltaa asiassa, mutta toisaalta päätös merkinnän korjaamisesta todennäköisesti vaatisi niidenkin huoltajien suostumusta, jotka eivät ole korjanneet omaa sukupuoltaan eivätkä ole suoraan asianosaisia lapsen ja sukupuoltaan

korjanneen vanhemman tavoin. Näin vanhemmuuteen liittyvien sukupuolimerkintöjen korjaaminen alistettaisiin muun kuin sukupuoltaan korjaavan itsensä harkintaan.

Jos ennen sukupuolen juridista korjausta syntyneen lapsen vanhemmuusmerkintöjen korjaaminen halutaan säätää automaattisesti tapahtuvaksi, asianosaiset eivät voi käyttää asiassa omaa harkintaansa. Toisaalta korjaamiseen ei tarvita kenenkään suostumusta. Automaattinen korjaaminen voidaan säätää samaan yhteyteen, jossa säädetään henkilön oman sukupuolimerkinnän korjaamisesta.

Jos lainsäätäjä ei löydä tapaa korjata aiemmin syntyneiden lasten vanhemmuusmerkintöjä niin, että perheen toiveet voidaan huomioida, ja valittaviksi vaihtoehdoiksi nousevat merkinnän automaattinen korjaaminen ja merkintöjen jättäminen ennalleen, Sateenkaariperheet ry katsoo, että on lapsen edun mukaista säätää merkintöjen korjaamisesta automaattisesti, vaikka se ei sisällä mahdollisuutta yksilölliseen harkintaan.

Tulevaisuudessa laki vanhemmuudesta

Äitiyden ja isyyden erottamisella toisistaan erillisinä kategorioina on monille ihmisille sosiaalista ja psykologista merkitystä. Tämän merkityksen kyseenalaistamista ei olisi se, että lainsäädännössä tästä erottelusta kuitenkin luovuttaisiin sillä perusteella, että (1) erottelu on juridisesti tarpeeton, (2) se johtaa ongelmiin perheiden ja sukupuolen moninaisuuden osalta, ja (3) johtaa päällekkäiseen ja monimutkaiseen säätelyyn. Nykylainsäädännössäkin isän ja äidin juridista kategorioista seuraa lähes identtiset vanhemman velvollisuudet ja oikeudet. Lainsäädännössä olisi siksi mahdollista merkitä henkilö pelkästään lapsen vanhemmaksi. Joissakin harvoissa tilanteissa vanhemman sukupuolella on jotain juridista merkitystä, mutta silloinkin vanhemman sukupuoli on aina pääteltävissä hänen väestötietojärjestelmään merkitystä sukupuolestaan. Sitä ei ole tarvetta erikseen merkitä juridiseksi isyydeksi tai äitiydeksi. Useissa tilanteissa merkitystä on itse asiassa ihan muilla asioilla kuin vanhemman juridisella sukupuolella. Esimerkiksi nykyisin äitiysvapaaksi kutsuttu vapaa olisi perusteltua myöntää lapsen synnyttäneelle henkilölle, riippumatta hänen juridisesta sukupuolestaan.

Sateenkaariperheet ry ehdottaa, että Suomessa säädetään niin pian kuin mahdollista laki vanhemmuuden vahvistamisesta.

Olemme käytettävissä, jos tarvitsette lisää asiantuntemustamme lainsäädäntöhankkeessa.

Lisätietoja antaa:

toiminnanjohtaja Juha Jämsä, 044 997 1956, juha.jamsa@sateenkaariperheet.fi

Sateenkaariperheet ry on vuonna 1997 perustettu lastensuojelu- ja perhejärjestö. Se toimii Suomen sateenkaariperheiden lasten ja vanhempien sekä perhettä suunnittelevien ja vanhemmuudesta kiinnostuneiden ihmisten kontaktifoorumina, vertaistuen tarjoajana, oikeuksien puolustajana, tiedonvälittäjänä ja edunvalvojana sekä perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten kouluttajana.

Sateenkaariperheet ry haluaa kiinnittää huomiota siihen, että erilaisten perheiden näkökulma tulee lähtökohtaisesti aina huomioida lainsäädäntötyössä, jotta uudistettavat käytännöt huomioivat kaikki lapset ja perheet. Perheiden monimuotoisuutta edustaa yksittäisten perhejärjestöjen lisäksi Monimuotoiset perheet -verkosto, jonka asiantuntemus on lainsäätäjän käytettävissä. www.monimuotoisetperheet.fi

